

Lingvistik VI

Semantik

(baserat på material från Mikael Svensson)

Dagens föreläsning

- Introduktion till semantik
- Lexikal semantik
- Satssemantik
- Problem med språklig betydelse

*“Semantics is the study of meaning of words, phrases and sentences. In semantic analysis, there is always an attempt to focus on **what the words conventionally mean, rather than on what an individual speaker might think they mean, or want them to mean**, on a particular occasion. This approach is concerned with linguistic meaning that is shared by all competent users of the language. Doing semantics is attempting to spell out what it is we all know when we behave as if we share knowledge of the meaning of a word, a phrase or a sentence in a language.”*

Yule, G. (2020). *The Study of Language*.
Cambridge, UK: Cambridge University Press.

The boy ate the hamburger.

The hamburger ate the boy.

Semantikens roll i lingvistik

All språklig analys relaterar till uttryckens betydelse

- /bil/ och /fil/ har olika betydelser, alltså är /b/ och /f/ fonem
- ”bil” är en bil, ”bil-ar” är flera bilar, alltså är ”-ar” ett pluralsuffix
- ”han slog (mannen med käppen)” och ”han slog mannen (med käppen)”, olika betydelser betyder att de har olika syntaktiska strukturer

Semantik och pragmatik

Semantik: satsbetydelse

- Icke situationsberoende, ingen koppling till deltagarna

Pragmatik: avsedd betydelse

- Situationsberoende, deltagarnas tolkningar

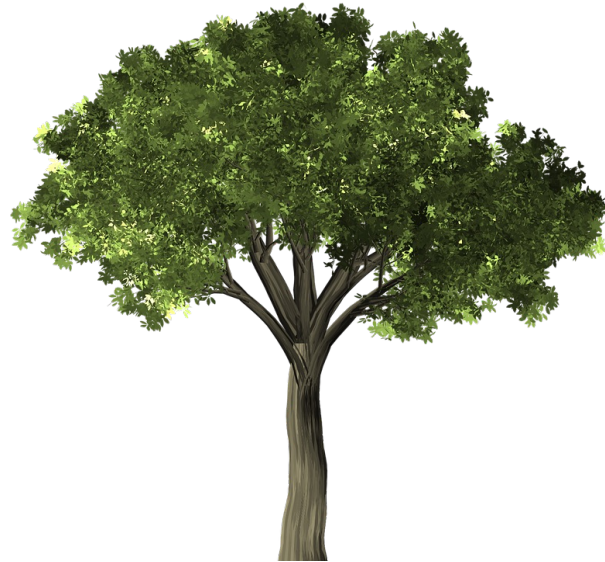
Kan du stänga fönstret?

Semantiskt   [’är det möjligt för dig att stänga fönstret’]

Pragmatiskt   [’stäng fönstret’]

Vilken typ av relation existerar mellan ett ord och det ordet betecknar?

Träd →

	pojke	flicka	man	kvinn	hingst	sto
mänsklig	+	+	+	+	-	-
vuxen	-	-	+	+		
kvinnlig	-	+	-	+	-	?

Prototyper

Vad är det bästa exemplet på en fågel?

- Centrala och perifera exempel
- Otydliga gränser mellan kategorier

(Word embeddings)

- Försöker fånga ords betydelse
- Bygger på att ord som används på liknande sätt har liknande betydelse

Han åkte till _____.

De packade ner matsäcken i _____.

Vi _____ så fort vi kunde för att inte missa flyget.

Lexikal semantik och satssemantik

Lexikal semantik

- Betydelsen av enskilda ord och deras inbördes semantiska relationer

Satssemantik

- Behandlar betydelsen av hela satser och relationerna mellan satserna. Satsers sanningsvärde är centralt.

Lexikal semantik och satssemantik

Grabben köpte en husvagn.

Lexikal semantik

- ”grabben” relaterat till ”pojken”, ”mannen”, ”personen”

Satssemantik

- ”Grabben köpte en husvagn” relaterat till ”grabben köpte inte en husvagn”,
”Alla grabbarna köpte en husvagn”

Lexikal semantik

Ordens relation till betydelse

- Relationen mellan språkliga uttryck och deras mentala/kognitiva representation har länge varit svår att komma åt empiriskt
- Ett sätt att utveckla kunskapen om språklig betydelse är att studera hur språkliga uttryck relaterar till varandra.

Lexikal semantik: mål

- Beskriva betydelsen för varje enskild ord i ett språk
- Visa hur ordbetydelserna i ett språk är relaterade och organiserade.

Ortografiskt ord, lexem, lemma

ORTOGRAFISKT ORD

lova

LEXEM

1. 'styra upp mot vinden'
2. 'ge löfte om'
3. 'starkt berömma eller tacka'

LEMMA "lova"

"lovade", "lovat", "lovas", "lovande"

Lexem, lemma

- Han lovade och har man lovat så har man.
  - Samma lexem, lemma = 'lova'
- Han lovade att han skulle lova upp båten.
  - Olika lexem, båda med lemma = 'lova'

Aspekter på lexikal betydelse

- Kontext
- Kollokation
- Idiom
- Tvetydighet och vaghet

Kontext

- Han smörjde motorn med fett.
- Det är för mycket fett på den här köttbiten.

Kollokation

- Ruttna ägg/*ruttet smör
- *Härskna ägg/härsket smör

- Blond = ljushårig
- ?Vi har en blond hund.

Idiomatiska uttryck

- Vi har sett ugglor vid mossen.
- Jag anar ugglor i mossen.

- Det är fara å färde.
- ?Det är match å färde.

Tvetydighet och vaghet

Tvetydighet

- Jag såg en torsk.
- Jag såg en torsk i fiskdisken. (fisk)
- Jag såg en torsk på Malmskillnadsgatan. (sexköpare)

Vaghet

- De förflyttade sig 500 meter. (underspecificerad för sätt)
- De sprang/gick/åkte bil/cyklade/ålade/simmade/red 500 meter.

Lexikala relationer

1. Homonymi
2. Polysemi
3. Synonymi
4. Antonymi
5. Hyponymi

Homonymi

Homografer och homofoner

- *fil* (pluralis *filas*) och *fil* (pluralis *filer*)
- *fara* (substantiv) och *fara* (verb)

Homografer men inte homofoner

- *köra* (sjunga i kör) och *köra* (framföra fordon)
- *anden* (i flaskan) – *anden* (i dammen), *tomten* (på julen) – *tomten* (vid huset)

Homofoner men inte homografer

- *Elva* – *älva*, *gått* – *gott*, *jäst* – *gäst*

Polysemi

- *krona* 'överst belägen, väl synlig (ofta förgrenad) del av någonting'

är polysemt med

- *krona* 'utsmyckad huvudprydnad'

båda är dock normalt sett analyserade som homonymer till

- *krona* 'myntenheten i Sverige'

Synonym

- Snuten-polisen, kvinna-dam, ogift man-ungkarl-singelkille
- kvinnokamp $\neq$ damkamp, kvinnotidning $?=$ damtidning
- Påven är en ogift man/?Påven är en singelkille

Antonymi/motsatser

- Binära/komplementära motsatser
  - gift:ogift, död:levande
  - ogift = inte gift
- Gradmotsatser
  - *lite död, lite tjock
  - Han är smal för att vara sumobrottare
  - smal:tjock, glädje:sorg

Antonymi/motsatser

Reverser: händelser som sker i olika riktningar

- komma:gå, hämta:lämna
  - inte samma sak som 'att inte komma'

Konverser: är den enda förutsättningen för den andra

- låna:låna ut, testamentera:ärva, leverera-mottaga
  - Någon måste leverera för att jag ska kunna mottaga

Hyponymi

Hypernymer: överordnade begrepp

Hyponymer: underordnade begrepp

- bofink:fågel, stol:möbel

- Djur → däggdjur → gnagare → musliknande gnagare → sorkar → bisamråtta

Lexikal semantik och satssemantik

Fokus för lexikal semantik är:

- finna adekvata och precisa representationer för varje ords betydelse i ett språk
- visa hur orden i ett språk är relaterade (synonymi, hyponymi, etc.) i semantiska nätverk

Fokus för satssemantik är:

- finna adekvata och precisa representationer för satsbetydelser i ett språk
- visa hur satser i ett språk är relaterade

Satssemantik

Tematiska roller

Lexikala verb delar ut semantiska roller (tematiska roller) till nödvändiga konstituenten i satsen (subjekt, objekt, nödvändiga adverbial)

Dessa är konstanta oavsett hur de uttrycks i satsen.

- mörda (AGENT, PATIENT)
  - Oswald (AGENT, subjekt) mördade Kennedy (PATIENT, direkt objekt)
  - Kennedy (PATIENT, subjekt) mördades av Oswald (AGENT, agent)

Tematiska roller

AGENT

- *Dennis skalade potatisen.*

Den som utför handlingen (med intention)

PATIENT

- *Dennis skalade potatisen.*

Den/det som påverkas av handlingen.

TEMA

- *Karl kastade bollen*
- *Bollen ligger i gräset.*

Den/det som förflyttas, eller den/det vars plats beskrivs

Tematiska roller

UPPLEVARE (experiencer)

Den som är medveten om handlingen men inte kan påverka: *Jag såg röken.*

FÖRMÅNSTAGARE (beneficiary)

Eva hjälpte sin pappa.

INSTRUMENT

Verktyg som åstadkommer en handling: *Han lämnade av henne med sin bil.*

Tema och patient

(Eventuell) skillnad mellan PATIENT och TEMA:

- PATIENT "genomgår förändring", TEMA gör det inte

- Olle kastade stenen.   stenen: TEMA
- Olle krossade stenen.   stenen: PATIENT

Varför semantiska roller?

- Tydliggöra semantiska relationen mellan verb och dess argument
- Klassificera olika verbtyper beroende på vilka roller de kan ta

Obs! Det finns en stor variation i vilka olika begrepp som används för de olika rollerna.

Semantiska roller och satsdelar

Vanlig korrelation mellan semantiska roller och satsdelar

- AGENT är subjekt
- PATIENT eller TEMA är ofta objekt
- INSTRUMENT är prepositionsobjekt eller nödvändiga adverbial

Semantiska roller, problem

Semantiska rollerna är underdefinierade.

- Degen jäser.
- Lådan rymmer tre kilo.

Är båda PATIENT?

- Osäkert hur många semantiska roller det bör finnas.
- Kan argument ha flera roller samtidigt?

Problem relaterade till språklig betydelse

Representation av språklig betydelse

Tre problem:

- Cirkuläritet
- Språk och omvärldskunskap
- Kontext

Cirkuläritet

Språket används för att förklara språket

- *lastbil* -- ett motorfordon som är avsett för godstransport

Ett sätt att komma runt detta är att beskriva betydelsen med ett metaspråk

- bil = $\llbracket$ bil $\rrbracket$ (Lexikal betydelse)

Every girl kissed some boy (satsbetydelse)

- $\forall x [G I R L(x) \rightarrow \exists y(B O Y(y) \wedge K I S S(x, y))]$
- $\exists y [B O Y(y) \wedge \forall x(G I R L(x) \rightarrow K I S S(x, y))]$

Språk och omvärldskunskap

Var går gränsen mellan språklig kunskap och omvärldskunskap eller encyklopedisk kunskap?

toma´t (spanska *tomate*, av nahuatl *tómatl*), *Sola´num lycopersicum*, art i familjen potatisväxter. Det är en flerårig körtelhårig ört. Bladen är parbladiga, och de gula blommorna sitter i klaselika knippen. Frukten är ett två- till flerrummigt bär, som oftast är röd eller gul. Frukten kallas ibland *kärleksäpple* eller *paradisäpple*.

Språk och omvärldskunskap

Är det en del i betydelsen av 'katt' i meningen "det sitter en katt i sandlådan"
att man vet vad katter äter, eller hur länge de lever?

Kontext

Oklart vilken del av betydelsen som ligger i det språkliga uttrycket och vad som ligger i användningen i en viss kontext.

- Jag dör!

Mål

Att ha en överblick över språkvetenskapens olika forskningsområden

---

Att ha en kunskap om centrala språkvetenskapliga frågor

Att kunna centrala språkvetenskapliga begrepp och termer

Att kunna utföra grundläggande språkliga analyser

Att kunna tillgodogöra sig språkvetenskaplig forskning

Övningsuppgifter,
dugga

Tack för idag och för den här gången!